

Bernhardiova filosofie války a její myšlenkový původ.

(Předneseno na valném shromáždění VÚV dne 18. května 1924.)

Kdo si kdy blíže všimal vývoje německé vědy v 19. století, nemohl nepostřehnouti, že německá věda měla vždy mnoho mikrografických učenců, kteří ji propracovávali až do těch nejsubtilnějších podrobností. To byla určitá německá extrémnost, pro kterou nebylo analogie u jiných národů. K té se družila krajnost druhá, zcela podle přísloví, že extrémy se dotýkají. Německu totiž také nescházelo myslitelů nejnádhernejších, nejsmělejších a nejslibnějších perspektiv, myslitelů, kteří své theorie protkávali metafysikou a v ukrutných obavách o svůj národ stavěli na nich své velikášské touhy. Tak vznikaly německé theoretické mlhoviny a praktické utopie. Byli to především filosofové a historikové, kteří rozptylovali po svých dílech světlo a stín tak, aby to prospívalo zájmům národním a požadavkům přítomnosti. Byli to však nejen oni, kteří takto budovali své vědecké stavby, nýbrž i v jejich šlépějích jdoucí zástupci ostatních disciplin, kteří svému národu předkládali díla prodechnutá těmito tužbami. Byly to tedy nejen dějiny a filosofie, byly to i vědy právní a státní, hospodářské a politické, byla to i geografie a anthro-

152 : 4 = 38

pologie, byla to biologie a sociologie a byly to také — a to nás vlastně nejvíce zajímá — vědy vojenské.

I vědy vojenské našly svého interpreta v osobě generála Friedricha Bernhardiho, který nejen že důstojně se staví po bok ostatním služebníkům národního sobectví, ale vyniká nad ně. Vyniká nad ně nikoli tím, že by byl vytvořil nové teorie nebo přinesl nové myšlenky, ale tím, že nikdo z nich nedovedl vyjádřití citění skoro celého německého národa před válkou světovou tak pregnantně, jak to učinil on. Bernhardt i zračí se nám ve svých spisech jako přísný vojenský odborník, který chladně přemýšlí a rozumuje. Ale není to jen vojenský theoretik, stratég a taktik, ale i historik, politik a filosof, vykládající své názory co nejvážněji a nejučeněji. Hlubá o duševním stavu svého národa, kterému chce stůj co stůj dopomoci k dosažení vytouženého cíle.

Francouzský historik Denis praví o něm, že jest to duch určitý, rozvázný, v něčem i umírněný, poněvadž nestihá svých soupeřů směšným pohrdáním, které staví na odív většina pruských důstojníků. Jeho názory jsou proto tím cennější.¹⁾

Friedrich Bernhardt²⁾ pochází ze staré berlínské rodiny. Jeho dědeček August Ferdinand byl ředitelem berlínského gymnasia a přítelem a učitelem německého romantického básníka Ludvika Tiecka. Otec jeho Theodor³⁾ byl diplomat, jeden z nejinteligentnějších mužů doby Bismarckovy, kterého pruská vláda často užívala k vyřizování delikátních úkolů úředních v Itálii

¹⁾ Viz Denis: Válka. Praha 1919, str. 114.

²⁾ Narodil se dne 22. listopadu 1849 v Petrohradě. Studoval v Berlíně a ve slezském Hirschberku. R. 1869 stal se poručíkem u 14. husarského pluku, s nímž se účastnil války německo-francouzské. V březnu r. 1871 jsa velitelem jezdeckého předvoje vešel jako první Prusák do Paříže. V letech 1873—1877 byl zákem válečné akademie. Byl dlouho u generálního štábu a jako major postavil se proti H. Delbrückovi a jeho názorům o vedení války v době fridrichovské. V době 1891—94 byl při vyslanectví v Bernu vojenským attaché. Roku 1898 stal se jako plukovník šefem historického oddělení hlavního štábu a v té době napsal řadu menších spisů. Roku 1900 stal se generál-majorem, r. 1901 velitelem 31. jezdecké brigády, roku 1904 generálem-poručíkem a velitelem 7. divise, roku 1908 generálem jezdecka a velitelem VII. armád. sboru v Münsteru, roku 1909 odešel do výslužby. Jeho menší spisy: Studien zur Kriegsgeschichte und Taktik. — Über das Studium der friderizianischen Kriege. — Die Schlacht bei Prag. — Die Elemente des modernen Krieges. Die Weiterentwicklung der deutschen Wehrmacht. — Organisation und Ausbildung der Kavallerie. — Gedanken zur Neugestaltung des Kavalleriereglements. — Unsere Kavallerie im nächsten Kriege. — Taktik und Ausbildung der Infanterie. — Organisation und Ausbildung der Kavallerie für den modernen Krieg. (Viz Alten: Handbuch für Heer und Flotte. 2. Band, str. 188 a d.)

³⁾ Narodil se v Berlíně r. 1802, zemřel 1887. Své mládí ztrávil v Estonsku, studoval dějiny v Heidelbergu a žil v Petrohradě až do roku 1851. Roku 1866 byl Bismarckem poslán jako lekařní rada a vojenský zmocněnec do Itálie, kde se účastnil války proti Rakousku. Od r. 1867 až do r. 1871 byl diplomaticky činný v Itálii, Španělsku a Portugalsku. Od té doby věnoval se jen studiu věd, všeobecným dějinám, národnímu hospodářství a vojenství. R. 1865 vydal „Paměti o životě ruského generála Tolla“ (4 sv.), jež Moltke vysoce cenil. Ty založily jeho slávu. Je to pramen k osvobozovacím válkám, kde se autor pokusil o hodnocení válečného umění doby napoleonské. Druhé velké dílo: „Dějiny Ruska a evropské politiky od r. 1814 do r. 1831“ (4 sv.) zpracováno na základě pramenů z pruského státního archivu. Roku 1881 vydal dvousvazkové dílo „Bedřich Veliký jako vojevůdce“. Jeho syn vydal v letech 1893 až 1906 jeho paměti (9 sv.): „Ze života Theodora Bernhardiho“, jeden to z nejlepších pramenů doby Viléma I. (Viz Alten: Handbuch für Heer und Flotte. 2. B., str. 188 a d.)

a v Rusku. Vynikal bystrozrakem vojenským, politickým i hospodářským a byl k těmto úkolům osobností neobyčejně vhodnou. Právě v době takového posílání diplomatického v Rusku narodil se r. 1849 v Petrohradě Friedrich Bernhardt. Svou vojenskou kariéru započal ve 20 letech (r. 1869) jako husarský poručík a dokončil ji jako generál-plukovník po 40leté službě r. 1909, kdy odešel do výslužby. Byl dlouhá léta u hlavního štábu, nějakou dobu také šéfem historického oddělení a platil vždy za výbornou a nejinformovanější hlavu. V době své aktivní služby napsal slušnou řadu menších spisů sice historických a vojensko-odborných, ve kterých však nicméně již zcela zřetelně najdeme zárodky jeho pozdějších názorů filosofických.⁴⁾ Svou filosofii války však určitě vyjádřil teprve v obsáhlejších dílech, která vznikla v době od roku 1909 do roku 1914.⁵⁾ Jsou to „Deutschland und der nächste Krieg“, brevír to německých válečných idejí, který vyšel r. 1911 a ve kterém Bernhardt propaguje myšlenky o právu na válku, o povinnosti vésti válku a o historickém poslání Německa. Těmto úvahám věnována jest více než třetina knihy, teprve zbytek strategické stránce války. Hned po roce vydává Bernhardt své největší dílo, dvousvazkové: *Vom heutigen Kriege*, ve kterém se pokouší na základě technického pokroku vyličit moderní válku a vyslovuje zajímavé názory o novém užití válečných principů. Konečně téhož roku 1912 vyšla Bernhardtova *Unsere Zukunft*, ve které autor vyložil přesně německé válečné cíle: zlomiti trojdohodu, aby zabezpečeno bylo Německo na evropské pevnině, rozšířiti politickou moc Německa a utvořiti s malými státy konfederaci střední Evropy. Kniha byla prý v Německu zabavena, dostala se však asi ve 3 nebo 4 exemplářích do Francie a byla přeložena r. 1915 do angličtiny a do francouzštiny. Jak se věci ve skutečnosti měly, jsem bezpečně zjistiti nemohl, tolik však jest jisté, že se mi kniha v originále do rukou nedostala a že jsem musil čerpat z francouzského překladu. Mimochodem podotýkám, že Francouzi přeložili si všechny tři jmenované knihy. U nás jest sice Bernhardt velmi často citován, ale podrobněji téměř neznám. Je to pochopitelné, poněvadž spisy Bernhardtovy jsou vesměs rozebrány, v knihovnách veřejných jen nesnadno dostupné a překladů nemáme.

⁴⁾ Uvedeme jen několik zajímavějších projevů ze spisku *Taktik und Ausbildung der Infanterie* (Berlin, Mittler, 1910). „Čím déle trvá mír, tím větší jest nebezpečí, že při výcviku vojska nabude vrchu stránka formální a tlačí ony principy, na nichž spočívá ve válce úspěch“ (str. 184). Stěžuje si na morového baci a mezinárodnosti, v němž spatřuje veliké nebezpečí. S toho hlediska nepovažoval za neštěstí, kdyby národ byl zapleten do války. Válka nejen ničí, ale také staví. Národní velikost a hmotný blahobyt jsou výsledky vítězných válek. Válka probouzí nejschlehtnější vlastnosti národů (str. 189). Snahy, které chtějí válku odstranit, jsou známkou úpadku a slabosti (str. 191). Tisk dopouští se bezpráví na národu, káže-li neustále mír, zatím co by měl v lidu vzbuzovati myšlenky na válku, největší to kulturní vzpruhu (str. 192). Stát, který jako Německo razil si mečem cestu k politické moci a významu dlouhou vítěznou dráhou ten také v budoucnosti bude si moci své mocenské postavení udržeti jen prostředky, jimiž se stal velikým — krví a železem.

⁵⁾ Jsou to: „Deutschland und der nächste Krieg“, Stuttgart, Cotta, 1913, 6. Aufl. Přeloženo do francouzštiny: *L'Allemagne et la prochaine guerre*. Traduit de l'allemand par R. Fath. Préface du colonel F. Feyler. Paris, Payot, 1916. — „Vom heutigen Kriege“. I. II. Berlin, Mittler, 1912. Přeloženo do francouzštiny: *La guerre d'aujourd'hui*, Traduit de l'allemand par M. Etard, sous la direction du lieutenant-colonel J. Colin. Paris, Chapelot, 1913. — *Unsere Zukunft* nedostala se autorovi do ruky. Přeložena do francouzštiny: *Notre avenir*. Traduit de l'allemand par E. Simonnot. Préface de G. Clémenceau. Paris, Conard, 1915.

Proto se pokusím podati zhuštěně Bernhardiovy filosofické názory na válku — nedotýkaje se jeho názorů taktických a strategických — ukázati na vznik a podstatu této filosofie, jak se vyvíjela v historii německého myšlení, jakými prvky k ní přispěli jednotlivci učeného a vědeckého Německa, v jaké projevy vyvrcholila za války a co znamená dnes.⁶⁾

Válka jest Bernhardimu osudovou nutností, zákonem. Zákon války jest imperativní. Stojí nad právem, nad lidstvem, nade vším. Válka nemá omezení, není ani více ani méně civilisovaná, jest jen válka. A čím je válka nemilosrdnější, tím je humánnější, poněvadž je tím kratší. Válka je čin, který je projevem vůle k moci.

Svět jest dnes veden myšlenkou, že válka jest zastaralý, kulturního národa nehodný prostředek politický. Široké kruhy obyvatelstva starého i nového světa jsou zaujaty snem o věčném míru. Kdežto dříve byli vedle Kanta jen blouznivci a utopisté šířitelé těchto myšlenek o světovém sbratření, zmocnily se jich nyní také vlády velikých a mocných států a halí je v plášť vyšší humanity. Ale pod pláštěm skrývají se jen jiné politické choutky, které za určitých okolností mohou právě způsobiti válku, které chtěly zabrániti.

Poněvadž mírové snahy chtějí podkopati význam války a její hodnotu pro mravní vývoj lidstva, poněvadž jsou velikým nebezpečím pro brannost států, podrývají německého válečného ducha, který jest nejnezbytnější podmínkou německého národního zdraví a jedinou zárukou německého mezinárodního významu, poněvadž tyto snahy vůbec hrozí otrávit duši německého národa, chce Bernhardi svými spisy podati důkaz, že válka jest nejen nutným elementem v životě národů, nýbrž i nezbytným kulturním činitelem, ba dokonce nejvyšším projevem síly a života skutečných kulturních národů. Tento důvod váží nesmírně s kulturního stanoviska Němců, jímž jakožto nejvýznamnějšímu kulturnímu národu, jaký znají dějiny, uložila pro zřetelnost veliké úkoly v přítomnosti i budoucnosti.

Svůj důkaz opírá Bernhardi o důvody: biologický, mravní, historicko-anthropologický a praktický.

Válka jest nutností biologickou, poněvadž zápas o život je zákonem vývojovým. Zápas o život platí všude v přírodě, kde se bojuje o existenci a kde silnější vítězí. Totéž platí i o lidstvu. Válka jest regulátorem v životě lidstva, bez ní se nelze obejít, poněvadž by nebylo možné zvelebení druhu a vývoj kultury. Dovolává se Herakleita Efezského, jenž praví: „Válka jest matkou všech věcí.“ V životě přírody jest boj o život současně základem všeho zdravého vývoje. Všechno, co jest, jest výsledkem zápasících sil.

⁶⁾ V zhuštěném přehledu Bernhardiových myšlenek odkazují na stránky jen tam, kde doslovně cituji. Z literatury o Bernhardim uvádím: „Que pensent les Allemands de la guerre?“ v *Revue du mois* z 10. VI. 1915. — Edouard Herriot: *Les principes de la guerre actuelle. Les idées du général v. Bernhardi*, v čas. *Les Annales* z 9. května 1915. — Arthur Chuquet: *La Force brutale et la force morale*, Paris, 1915. (Sbírka článků z *Revue hebdomadaire*.) — A. Chuquet: *De Frédéric II à Guillaume II*, Paris, 1915. — Mallock: *General von Bernhardi on the moral logic of war*, London 1914. — Palat: *La grande guerre sur le front occidental*, Paris, 1917, Tome I, str. 253—284. — Combes: *Les Déformations du Droit des gens en Allemagne avant la guerre*, Dijon, 1918. — Georges Bonnet: *En lisant Bernhardi*, v *Revue internationale de sociologie*, roč. XXIV. (1916). — Franck Levray: *Treitschke, Nietzsche, Bernhardi et Guillaume II*, v *Correspondant* z 10. listopadu 1914, str. 417 a d. — Maurice Muret: *L'orgueil allemand*, Paris, 1915. Hlavně kapitola IV: *De Clausewitz à Bernhardi*, str. 160 a d. — Charles Andler: *Le pangermanisme philosophique*, Paris, 1917, str. 384 a d. —

Všude platí zákon silnějšího. Jen ty formy přetrvávají, které si vytvořily nejprůzračnější životní podmínky a dovedou je v životě uplatnit. Slabý podléhá. Tento boj děje se nevědomě, platnými biologickými zákony a vzájemně působícími silami ve světě rostlinném a zvířecím. V lidstvu provádí se vědomě a jest upraven společenskými řády.

Bez války přemohly by snadno méněcenné nebo upadající rasy zdravé a plodné elementy a nastal by všeobecný zánik. Stává se sice někdy, že několik slabších států se spojí a svou převahou zdolá národ silnější, ale intenzivnější životní síla má cenu trvalou, a zatím co slabší spojení protivníci hníjí a hynou, vzrůstají silnému národu i z okamžité porážky nové síly, které mu zajistí konečné vítězství nad početní převahou.

O důvody biologické opírá Bernhardi válku dobývací pro přebytek národa. Právo má v těch případech ten, kdo má sílu dobýt a udržet. Síla jest nejvyšším právem, a spor bude rozřešen válkou, která vždy biologicky správně a spravedlivě rozhoduje.

Válka jest podminěna biologickou nutností především proto, aby každý pokus vymýtiti ji z dějin, ukázal se marným.

Válka jest nejen biologickou nutností, nýbrž i mravním postulatem a jako takový jest nezbytným faktorem kulturním.

Tento mravní postulat, ba více ještě, mravní příkaz z války plyne z pojmu státu a jeho úkolu. Stát jest nejvyšší společenská organizace, v níž se uskutečňují všechny duchovní a mravní hodnoty národa. Spojovati pojem státu s pojmem lidstva jest nesprávné, poněvadž se tím ukládají jednotlivcům úkoly příliš vysoké, ale hlavně poněvadž v jednotné myšleném lidstvu není možný boj, který jest nejnezbytnějším principem životním.

Není pojmu vyššího pro uskutečňování mravních a duchovních idejí nad stát. Stát však může dosáti těchto velikých mravních účelů jen se vzrůstem politické moci, jež roste se silou hmotnou. Vzdá-li se stát toho rozšíření moci a tedy i války, která jest pro vývoj nezbytná, chce-li jen býti a nikoli růsti (nicht mehr werden), ztrácí se všechna veliká hlediska. Ubohost života malých států jest toho dostatečným důkazem, a stejné kletbě malosti propadl i každý veliký stát, který se uskrovnuje. Dlouhým mírem uplatňují se všechny malicherné zájmy, idealismus ustupuje materiálnímu požitkářství. Jen válka chrání stát před hnilobou. S hlediska mravního musí býti válka považována za nejvyšší výraz kulturní vůle a za největší tvůrkyni života, jakou zná historie. Všechno ostatní jest svým významem podřadné. Společné nebezpečí sjednocuje a v sjednocení tkví osvobozující síla. Rozvíjí u člověka sebezapření, obětavost, učí člověka nedbatí statků hmotných a trpěti ve prospěch veliké věci. Všechny zdánlivé veličiny, které se za míru povznosly, nemilosrdně odkrývá, a uplatní se jen to, co je silné, veliké a opravdové.

Státy, které uplatňují jen mírové snahy, podkopávají kořeny své vlastní síly. Zákon lásky podle křesťanské morálky nedá se aplikovati na politiku, poněvadž láska k jinému státu znamenala by ne-lásku k vlastnímu. Obsahem křesťanské morálky jest mravní boj. A přeneseme-li toto křesťanské pojetí boje na politické poměry států, musíme si přát války, hlásati ji k dosažení mravního pokroku lidstva.

Právo jest podle Bernhardiho pojem choulostivý, dvojaký, proměnlivý. Mění se podle individua, kolektiva a doby. Národy vydávají samy ze sebe pojmy právní, které se řídí jejich ideály a snahami

vyplývajícími z jejich charakteru a dějinné tradice. Tyto různé názory mají oprávnění samy v sobě a mohou přijíti do prudkých sporů s názory a právy jiných národů a nemůžeme říci, který z nich má větší pravdu. Všeobecného lidského práva není a nemůže ho být. Ale i je-li nějaké podobné psané právo, nemůže žádný národ tomuto právu své vlastní obětovat, nechce-li zapřít své nejvyšší ideály. Všechny smlouvy, sepsané na základě takového lidského práva, jsou zákazové pro stát, který dosud nesplnil svého politického, národního a kulturního úkolu. Ostatně není záruky, že tyto smlouvy nebudou porušeny, poněvadž zde není moci, která by státy k plnění smluv přinutila. Ani veřejné mínění nemá k tomu dosti síly, není nikdy jednotné a proto jest slabé. Vzniknou-li mezi dvěma státy, které smlouvu mezinárodní podepsaly, spory dotýkající se zájmů životních, rozplyne se smlouva v žár faktických událostí a poměrů.

Všechno, co směřuje k potlačení války, jest nemravné, poněvadž odnímá člověku právo a možnost obětovati své hmotné statky, nasaditi život za ideální cíl a tak uskutečniti nejvyšší altruismus. Jest nemravné formálním právem nahrazovati dějinné rozhodování, slabému dávati totéž oprávnění jako silnému. To je zasahování do zákona přirozeného vývoje, které může míti nejosudnější následky. Dějiny mluví zde jasnou řečí. Pokrok byl všude podmíněn brannou silou. Jakmile přestala válka, vůle uplatniti se, zanikali národové velmi rychle. Národ musí se naučit poznávat, že udržeti mír nikdy nemůže a nesmí být účelem politiky.

Válka však není jen právem, jest někdy i povinností. Jako morálka jedince kotví v podstatě člověka a jeho společenských povinnostech, tak také se musí vyvíjeti morálka státu z jeho zvláštní podstaty. Mravní úsudek o státu musí však vycházeti z úsudku o životním účelu státu. A podstatou státu je moc.

To je tedy *macchiavellismus*. Ano, přiznává Bernhardi. Ale u Němců má od dob reformace jiný smysl. Fysická moc státu není sama sobě účelem. Jest to moc, aby vyšší statky mohly být chráněny a šířeny. Pečovati o svou moc jest nejvyšší mravní povinností státu. Pro individuum a stát nemůže být voleno totéž měřítko mravní. Individuum má se obětovati pro kolektivum, kterého je členem. Stát však jest to nejvyšší v lidském organismu, nemůže tedy toto měřítko pro stát platit. Nad stát není nic vyššího v dějinách. Stát nesmí na tento příkaz zapomenout, poněvadž chrání zájmy kolektiva, a k tomu je zapotřebí moci. Dosíci jí jest první povinností státu. Jen tato moc a tento prospěch může být měřítkem politické morálky. Platné právo jest dílem lidským. Změní-li se poměry, změní se i pravda věci a porušit právo jsme někdy mravně oprávněni. Někdy skutečně nezbývá než užití války, této *ultima ratio*, když se moc státu nedá jinak uplatnit (tedy nikoli jen, jsme-li napadeni). Někdy dokonce užijeme války (na př. je-li uražena čest státu), i když se vydáváme v nebezpečí porážky. V takovém případě jest lépe být poražen než vůbec nebojovat.

Neméně zajímavé jsou Bernhardiovy důvody *historicko-anthropologické*. Od prvního historického vystoupení jeví se Germáni jako kulturní národ prvního řádu. Byli to oni a křesťanství, co určovalo budoucnost západu po pádu římského imperia. Germáni rozlili se v širokých proudech ze severu přes římskou říši a odumírající národy. Přinesli jim svou krev, kterou je obrodili, dali jim novou životní šťávu a nové možnosti vývoje. Čím více kde bylo germánské krve, tím větší tam byly schopnosti kulturní. Do Italie

přišli Ostrogóti a Langobardi, do Španělska Visigoti, do Gallie Frankové. Smíšením Germánů s Římany a porobenými národy vznikla latinská rasa a oddělila se od Germánů, kteří zůstali na sever od Alp a ve Skandinávii a zachovali svou čistou krev. Tato čistokrevná germánská rasa dala světu kulturu, která si zaslouží prvního místa. Nejen svou vědou, ale ve všech oblastech duševního zkoumání vydobila si primátu svou universalností a hlubokým vniknutím do podstaty věcí. Německý národ jest nejvýznamnějším národem lidstva, toho jest si vědom a to jej naplňuje nesmírnou pýchou. Německý národ vyzbrojen těmito duševními přednostmi neslýčejdy pochodeň svobodného myšlení před lidstvem, ale také byl vždy pevnou hrází revolučním převratům. Není národa, u něhož by svoboda duševního života a vázanost života praktického byla tak harmonicky spojena jako u Němců. Z německého duševního života zrodila se dvě veliká hnutí: reformace a kritická filosofie. Prvním Němectvo setřásko duchovní jeho církve a druhým učinilo konec libovůli filosofické spekulace. Ve velkém boji o harmonický vývoj člověka šel německý národ před lidstvem, když k němu dříve položil základy. Hlubka, idealismus a universalnost, to jsou vlastnosti, kterých se žádnému národu nedostalo v takové míře jako Němcům. Žádný národ nedovedl ve svém nitru chutnat a prožívat to, co kdy otřásalo lidstvem, jen německý. Tato vůdčí úloha v duchové oblasti ukládá Němcům povinnost, aby toto místo uhájili a šli za úkoly vyššími, které jsou nejen vědecké, ale i politické. Je to úkol velmi slavný. Není to Německo, jež přemohlo říši římskou? táže se Bernhardi. Nebojovalo proti všem tyraním Ludvíka XIV. i Napoleona? Což není nesporné, že nejrozhodnější činy lidského ducha pocházejí z německého genia? Žádný národ na světě nevykonával nikdy nic podobného. Německý národ má svou minulost i přítomnost právo, aby šel za svým vysokým kulturním cílem. Toto právo jest zároveň povinností. Aby ji mohl německý národ splnit účinně, jest třeba, aby situace politická byla v soulasu s hodnotou národní kultury. Německo jest obklopeno nepřáteli, kteří chtějí zastavit jeho expansi. Proto je zapotřebí je porazit. Německo potřebuje koloniální říši, aby bylo nezávislé na ostatních státech; neboť se vzrůstající populací i produkcí bude Německo v nedaleké budoucnosti jako přehřátý kotol, jenž bude hroziti explozí, nebude-li mít pojištění záklopky, aby uvolnil nadbytek hmotné i duševní národní energie. A poněvadž diplomatickým uměním není lze dosáti změny v rozdělení země k německému prospěchu, nezbyvá než důvěřovati meči, zbaviti se všech neduživých mírových utopií a podívat se nebezpečí směle a odvázně do očí, chce-li německý národ dobytí světového postavení, které mu náleží. Zde musí Němci spoléhati na svou armádu, která jest omlazovacím pramenem, z něhož vždy znovu tryská síla, obětavost a láska k vlasti. A vzpomínaje Japoncu a jejich války s Ruskem, praví Bernhardi: „Jejich smělost to byla především, která ochromila rámě soupeře mnohem silnějšího a učinila jej náraz vládnoucím národem ve východní Asii, jako my Němci jednou za vládnoucí národ (Herrenvolk) v Evropě skutečně budeme pokládáni.“⁷⁾ „Věřím v německý národ, věřím, že mu kyne veliká budoucnost a že jest povolán k velikým věcem ve vývoji lidstva (einen hohen Beruf im Entwicklungsgange der Menschheit zu erfüllen hat)“.⁸⁾ „Světová moc nebo zánik“ to je heslo, které

⁷⁾ Bernhardi: Vom heutigen Kriege. II. díl, str. 484.

⁸⁾ Ibid., str. 485.

Němcům ukládá historický vývoj. Není třetí možnosti. Národ musí mít jednotnou vůli k moci, pak dostojí svým úkolům a vtiskne lidstvu pečeť německého ducha.

Tím bychom byli v hlavních rysech naznačili Bernhardiovu filosofii války.

Spokojovati se při vysvětlování těchto názorů pouze odkazem na vojenské předchůdce Bernhardiovy: Clausewitze, Hartmanna, Schlieffena, Moltkeho, Goltze, naprosto nestačí. Jest pravda, Bernhardi přijal po Clausewitzovi⁹⁾ do omrzení opakovanou větu, že válka jest pokračováním politiky jinými prostředky, že válka jest uplatněním síly a že by bylo absurdní zaváděti do ní myšlenky humanitní. S Clausewitzem věří také Bernhardi, že válka jest činitelem pokroku, že vzniká stejně z přirozeného pudu jako ze svobodné činnosti duševní a rozumové. Schlieffen nepřipojil k myšlenkám Clausewitzovým nic nového a ztotožnil se s nimi úplně, prohlásiv o Clausewitzově knize: „Vom Kriege“, že jest to to nejvyšší, co kdy o válce bylo řečeno.¹⁰⁾ Hartmann, pruský generál jezdecký, ve své polemice¹¹⁾ s Bluntschlim dokazuje, že je veliký rozdíl mezi stanoviskem válečného práva jako vědou a mezi stanoviskem vojenského realismu. Válečné právo dívá se na vojenskou nutnost jako na mohutně působící agens ve válečném procesu, chápe ji jako izolovaný element, kdežto vojenský realismus pojímá celý válečný aparát jako celek vyrůstající z nejniternější podstaty války. Válka jest boj, který si tvoří sám své zákony, to znamená podle Hartmanna: pro válku neplatí psané právo. Naprostá svoboda vojenské akce ve válce jest nezbytným předpokladem vojenského úspěchu. Moltke¹²⁾ vyjádřil svůj názor na válku v dopise zaslaném Bluntschlimu r. 1880 slovy: „Věčný mír jest sen, a ani ne krásný sen a válka jest článek božského světového řádu. V ní rozvíjejí se nejslechetnější lidské ctnosti, zmužilost a odříkání, věrnost a sebeobětování. Bez války zbahněl by svět v materialismu.“ Mezinárodních smluv Moltke neuznává, poněvadž není autority, která by bděla nad tím, aby tyto úmluvy byly zachovávány. Podobně mluví i ve svých spisech plukovník pruského generálního štábu Goltz¹³⁾ o rozhodcích soudech, které nemají praktické ceny, poněvadž za nimi nestojí moc, která by mohla státy přinutit, aby rozhodnutí soudů přijaly.

To by bylo asi všechno, co z myšlenek svých vojenských předchůdců přijal Bernhardi. Připomínám ovšem znovu, že se na ně nedivám, právě tak jako na Bernhardiho, jako na analytiku válečné theorie, nýbrž že posuzuji jen jejich nazírání na podstatu války sub specie věčnosti. Uvážíme-li erudici, s jakou Bernhardi dokazuje své these (cituje ve svých spisech Luthera, Kanta, Hegela, Fichte, Schillera, Goetheho, Treitschkeho, Humbolda), jeho nesmírné nadšení a jasnost prorockou — jak praví Clemenceau — s jakou své názory hlásá a pro niž našel sloh barvitý a podmanivý, jest zřejmé, že myšlenky jeho vojenských předchůdců jsou jen drobty, s nimiž se při

⁹⁾ Carl v. Clausewitz: Vom Kriege. Hinterlassenes Werk, 3. Aufl., Berlin, 1867, hlavně kap. I: Was ist Krieg? str. 4—25.

¹⁰⁾ V předmluvě k pátému vydání knihy.

¹¹⁾ J. Hartmann: Militärische Notwendigkeit und Humanität, Berlin, 1878, str. 19.

¹²⁾ Čas. „Gegenwart“, Berlin, roč. 1881, č. 6. str. 81 a d.

¹³⁾ C. Goltz: Kriegführung, Berlin 1895. — Tentýž: Das Volk in Waffen, Berlin 1890. — Tentýž: Krieg und Heerführung, Berlin 1901.

výkladu nemůžeme spokojiti. Bernhardi není duchaplný causeur, ale spíše učený profesor. A kdyby se nebyl stal vojákem, byl by jistě býval profesorem historie nebo filosofie na některé říšskoněmecké universitě.

Vyjádřeme si tedy ještě jednou stručně, co je základem Bernhardiovy filosofie války.

Je to mysterium rasové povýšenosti, dogma o kulturní převaze německého národa a jeho praedestinace k vyšším úkolům. To všechno pochází od boha. Z tohoto vědomí rodí se pýcha, velikášství a snaha uskutečnit německou kulturní hegemonii. Poněvadž k ní není lze dojít cestou mírnou, jest nezbytné zamítnouti jakýkoliv pacifismus a sankcionovati násilí. Tedy kult síly, kult moci a vůle k moci, kult činu, kult války. Jen silou, mocí, válkou lze uskutečnit božské poslání. K uplatnění síly a moci je zapotřebí organisace, státu — tedy kult státu, jakožto něčeho absolutního, nad nímž nic nestojí. Absolutní stát uznává smlouvy jen, pokud mu prospívají, jeho nejvyšším právem jest moc, jeho jedinou morálkou jest síla. A nejvyšším projevem síly jest válka. Tedy glorifikace války, jakožto vyššího příkazu a přirozeného zákona. Zákonost války opírá Bernhardi o theorii biologickou a dokazuje její důležitost pro individuální a kolektivní selekci, o theorii paedagogicko-morální, poněvadž válka dusí osobní egoismus a probouzí nejslechetnější lidské ctnosti, o anthropologickou theorii čistokrevné germánské rasy, která jest mozgem a srdcem světa a konečně o důvody praktické, poněvadž jen válkou lze vnutiti ostatnímu světu vyšší kulturu a splniti božskou úlohu Německa.

Obráceně: je to dynamismus, vůle rozpínatise, která vede k činům, z nichž rodí se pýcha a vědomí síly a jejichž oprávněnost jest třeba podepřítí tajemným příkazem vůle vyšší.

Nejde mi dnes o to, abych vyvracel tyto názory. Pokusil jsem se učiniti tak ve své podzimní přednášce o „podstatě války“, v které jsem se snažil vyvrátiti tuto teorii, dokázati, že válka není přirozeným zákonem, ale historickým faktem, že není o nic mysteriosnější než život lidský sám, že není absolutního státu, ale právo národů, nad nímž stojí ethika mezinárodní, že síly máme užívatí jen tam, kde uplatňujeme ideál mravní, ideál dobra, že naším ideálem nesmí býti víra ve věčnou válku, poněvadž bychom tím musili nezbytně dospět k teorii: válka za válku a válka pro válku, že musíme býti proniknuti myšlenkou míru, důvěřující svému rozumu a svému svědomí, že však, uskutečňující svůj ideál mírový, musíme zatím býti ozbrojeni až po zuby, poněvadž jest lépe žítí v menším blahobytu, než se dát ztotočnit a pokořit, a poněvadž, bráníce svou vlast a svůj národ, hájíme ideály všelidské.

Dnes běží mi o to, abych ukázal, kde sluší hledati původ této filosofie války, která nebyla jen filosofií Bernhardiovou, ale celého téměř předválečného Německa.

Všem, kdož se otázkou důkladněji zabývali, jest jasné, že tu nejde jen o náhodný duševní stav. Někteří hledají příčiny v idealistické filosofii německé, někteří v mysticismu a jiní zase v materialismu a utilitarismu. Jedni se domnívají, že základy těchto názorů tkví v Hegelovi a Fichteovi, druhí je nacházejí v Nietzscheovi, třetí zase v řadě německých historiků atd. Není sporu o tom, že tu všude prvky těchto

myšlenek jsou, ale základ jejich dlužno hledati v německé duši, v něm, co již dávno vyzrálo v německém vědomí.

Všechny filosofie, co jich kdy bylo, snažily se postavit se nad svou dobu, nad své prostředí a nad svou rasu. Každá filosofie však i přes tuto snahu zůstala odrazem snažení vědeckého, náboženského, mravního a uměleckého své doby, ale hlavně svými mravními postuláty jest odrazem národní duše. Každý filosof podlehl — více nevědomě — vlivům národního snažení, jež jest skryto v jeho filosofii. Každá filosofie přijala kromě vědeckých požadavků své doby a kromě hypothes také postuláty svého národního prostředí, národní duše. A právě tyto poslední vlivy udávají tón, určují charakter každé filosofie. A jako můžeme francouzskou filosofii nazvati *racionalismem*, anglickou vědeckým *empirismem*, americkou *pragmatismem*, můžeme se na německou dívati jako na filosofii *energie, síly a vůle*.

A skutečně, jdeme-li po stopách této theorie, najdeme myšlenky, jež Bernhardi ve svých spisech tak obdivuhodně shrnul — nebo aspoň prvky těchto myšlenek — nejen v německé filosofii, ale i v německé vědě a v německém umění. Omezují se pro dnešek jen na zástupce německé filosofie a vědy, doufaje, že se k problému vrátím větší prací, v níž budu moci otázku vyčerpat úplně, a všímám si v té příčině hlavně filosofů: zakladatele německé filosofie Leibnize, pak Kanta, Fichteho, Hegela, Schopenhauera a Nietzscheho; ze zástupců vědeckého světa uvádím historiky Treitschkeho a Lamprechta, geografa Ratzela, odborného historika asijských národů Wirtha, antropologa Woltmanna a sociologa a právníka Klause Wagnera, v nichž najdeme krásně vyjádřeny myšlenky hlásané Bernhardim. Tím ovšem není řečeno, že by jimi byl zastoupen celý filosofický a vědecký svět německý. Ani zdaleka ne. Jest jich mnohem více a k jejich dlouhé řadě druží se také poněkud Angličan Chamberlain a zpoila francouzsky a zpoila německy vychovaný Francouz Gobineau, kteří svými teoriemi neobyčejně podpírají německé these.

U tvůrce německé filosofie Leibnize (1646—1716) dají se tyto myšlenky takřka hmatat.¹⁴⁾ Leibniz postavil se proti filosofii Descartesově, která panovala za jeho doby, a proti jeho passivnosti substance a definoval ji činnou silou (*vis activa*). Principem ve vesmíru jest Leibnizovi *extensionis exigentia*, niterní nutkáni rozpínati se. Celý vesmír jest složen z nekonečného počtu vůlí, které se snaží uplatniti svou silu. Svět jest tedy souhrnem nesčetných autonomních sil, které se chtějí rozvinouti, aby vyhověly své latentní touze rozpínati se. Svět jest takový, jak jej bůh míti chtěl. Fysické zlo jest nezbytné jako vedlejší výsledek účelného zařízení světa a jako prostředek výchovný. Co na zlém skutku jest věčné, síla v jednání, jest dokonale a dobré a pochází jako síla od boha. Zlo přispívá k dokonalosti celku. Nejvíce zel slouží k tomu, aby nám zjedнала nějaké mnohem větší dobro. (Není to apologie síly?) Dokonalost jest účelem morálky, hlásá Leibniz. Ale co je to dokonalost? Jest to síla jednati; a poněvadž každá bytost jest ve své podstatě určitou silou, tedy čím větší síla, tím výše stojí její pod-

¹⁴⁾ Torau-Bayle: *Introduction à l'étude de la philosophie*, Paris, 1922, str. 20 a d. — Falckenberg: *Dějiny novověké filosofie*, Praha, 1899, str. 337 a d. — Wundt: *Die Nationen und ihre Philosophie*, Leipzig, 1915, str. 66 a d. — Windelband: *Novověká filosofie*, Praha, 1921, str. 100 a d.

stata. Vědomí síly jest největším štěstím. Leibnizův genius nemohl skutečně lépe vyjádřit německou duši s její převahou síly a vůle.

Leibnizova filosofie vyhovovala německému duchu téměř jedno století až do Kanta. Kant (1724—1804),¹⁵⁾ tento filosofický vele duch, přijal od Leibnize hypotézu o hmotě-síle a její rozpínavé snaze. Převéde-li jeho koncepci hmotného světa na svět mravní, setkáme se s apriorní svobodnou vůlí. Autonomní vůle, jež si sama diktuje své zákony a má sama v sobě svůj důvod a své ospravedlnění, není-liž to základ, na němž stavěli Fichte a Hegel? Kant neví sice nic o vyvoleném národě, tvrdí dokonce, že Němci jsou národ, jenž nemá národní pýchy, ale jeho soustava mravní a politická tento vývoj připravuje. Ve své „Metafysice práva“ (1798) vykládá, že panovník má k poddaným jen práva, žádné povinnosti. Panovník jest sám zákonem, ztělesněným kategorickým imperativem, právem. Jak daleko jest od tohoto pojetí k německému imperialismu? Kant napsal sice r. 1795 brožurku „o věčném míru“, ale slohem tak těžkopádným a nejasným, jako je celá jeho filosofie. Je cítit, že k tomuto problému nepřistoupil s vnitřní nutností, s vřelejším citem, ale že traktát vyplynul jen z vnějších okolností. Ostatně i v jeho devíti podmínkách věčného míru jsou ponechána zadní vrátka. Článek osmý zaručuje věčný mír mezinárodním právem, založeným na alianci svobodných národů, ale bez sankce a bez donucení. O dva roky později ve své „Metafysice mravů“ (1797)¹⁶⁾ tvrdí, že přirozeným stavem států jest stav válečný (právo silnějšího), třebaž to není vždy skutečná válka a neustálé skutečné nepřátelství. V „Metafysice práva“ (1798)¹⁷⁾ opakuje to znovu a v § 57 dodává: *Inter arma silent leges*. Tedy nikoli můzy, ale zákony mlčí za války a proto jest dovoleno všechno. A v „Kritice soudnosti“, jejíž třetí text za Kantova života vyšel roku 1899, praví Kant doslovně: „I válka, je-li řádně a s úctou k občanskému právu vedena, jest jaksi vznešená a činí ducha národa, jenž ji takto vede, tím vznešenějším, čím většímu byl národ vydán nebezpečí...; naproti tomu dlouhý mír plodí pouhého obchodního ducha, s ním nízké sobectví, zbabělost, zhýčkanost a pokles národního vědomí.“ „Válka jest hluboce skrytou úmyslnou zkouškou syrcovaně moudrosti, zároveň však vzpruhou, aby se všechny talenty sloužící kultuře mohly rozvinouti až k nejvyššímu stupni.“¹⁸⁾ Ze se tyto myšlenky s opravdovým pacifismem diametrálně rozcházejí, jest zcela zřejmé.

Fichte (1762—1814) a Hegel (1770—1831), následníci Kantovi, zůstali věrni tradičnímu dynamismu. Fichteovo učení jest život a čin.¹⁹⁾ Svět lze pochopiti jen z ducha, ducha jenom z vůle. Činnost není vlastnost, nýbrž podstata bytí. Jsme zde proto, abychom jednali,

¹⁵⁾ Torau-Bayle, c. d. str. 26 a d. — Falckenberg, c. d. str. 309 a d. — Windelband, c. d. str. 143 a d. — Wundt, c. d. str. 74 a d. — Sartiaux: *Morale Kantienne et Morale humaine*, Paris, 1917. — Kant: K věčnému míru, Pardubice 1918.

¹⁶⁾ Kant: *Metaphysik der Sitten*, 1797, § 53, str. 161 a d.

¹⁷⁾ Kant: *Metaphysische Anfangsgründe der Rechtslehre*, 1798, str. 246 a d.

¹⁸⁾ Kant: *Kritik der Urtheilskraft*. Text der Ausgabe 1790, 1793, 1799. Leipzig. Reclam, str. 118, 325, 236.

¹⁹⁾ Windelband, c. d. str. 161 a d. — Falckenberg, c. d. str. 526 a d. — Friedrich Gogarten: *Fichte als religiöser Denker*, Jena, 1914, zvláště kap. *Mystik und Geschichte*, str. 80 a d. — Wundt, c. d. str. 87. — Henri Lichtenberger: *Das moderne Deutschland und seine Entwicklung*. (Přel. z franc.) Dresden, 1908, str. 79. — Fichte: *Die Grundzüge des gegenwärtigen Zeitalters*. Berlin, 1806, str. 363, 467, 489, 498. — Fichte: *Reden an die deutsche Nation*. Berlin, 1808, str. 181—186, 203, 213—214, 244 488, 490.

t. j. překonávali překážky. Svět jest prostředkem, abychom dosáhli svého mravního účelu, bez boje není mravnosti. A proto v boji proti světovému panství Napoleonovu spatřoval Fichte dílo osvobození německého ducha, z něhož vzejde německý stát jako vzor pro všechny národy. Tento názor vyplynul z jeho pojetí dějin. Dějiny a prozřetelnost jsou mu jedno a totéž. Prozřetelnost není nic vnějšího, nýbrž dění samo, jeho řád, jeho síla, která je pohání. Ale duševní, mravní i politický stav té doby byl Fichtemu stavem dokonale hříšným, daleko vzdáleným mravního řádu světového, podle něhož každé individuum, každý národ má svůj určitý úkol. I Němci jej mají. „Mezi všemi národy jste to vy — volá Fichte — v nichž dříme zárodek lidského zdokonalení nejrozhodněji, a jimž jest uložen pokrok vývoje.“ „Klesnete-li vy, klesne celé lidstvo s vámi, bez naděje, že se kdy vzpamatuje.“ Duševní obrození lidstva může podle Fichteho vyjít jen od národa německého, který jest národem prvotním (Urvolk), který si zachoval svůj živý jazyk, který věří ve svobodu, v bezmezný zdokonalení a ve věčný pokrok lidstva, který jediný byl schopen pochopiti Lutherem hloubku křesťanské pravdy a který má skutečnou filosofii pocházející ze života božského a absolutního. A poněvadž každý samostatný stát snaží se povznést nad celou Evropu, pokud jeho síly stačí, jest nezbytné v tomto všeobecném zápoležení nezbaviti se žádné výhody, poněvadž se jí chopí soused a využije jí proti Němcům. Kdo nepokračuje, jde zpět, až konečně ztratí svou samostatnost. Každý jednotlivec se vším, co jest a co má, bude stát ve službách rodu a státu. Nezáleží na tom, jak to učiní, ale že tak učiní. Válkou není jen válka skutečně vedená, ale všeobecná nejistota všech proti všem, a z toho plynoucí neustálá hotovost k válce. Svoboda národa tkví v tom, aby se rozvíjel v říši. Je-li tato svoboda napadena, je-li tento vývoj násilně přerušen, vznikne válka, válka na život a na smrt, jež nezná ohledů a nešetří ničeho.

Hegel (1770—1831) první v Německu spatřil důležitý význam a vliv znalosti historie.²⁰⁾ Smysl historický byl Hegelovi novou silou, šestým smyslem člověka. Svoboda byla mu tolik jako vůle, která se uskutečňuje v právu, morále a dějinách. Jeho ethika, jeho filosofie právní a státní a jeho filosofie dějin zvláště, jsou největší výkony jeho filosofického systému. Duch rodinný a národní jest mu dobrem, podstatou, kterou jest proniknut každý jednotlivec. Stát, jednota to rodiny a společnosti, jest nejvyšším projevem svobody. Stát jest uskutečnění ideje mravní, uskutečněná mravní vůle. Tedy divinace státu, ale ovšem jen státu velkého a silného. Pro malé státy má Hegel jen opovržení. Státy jsou mezi sebou ve stavu přirozeném, bez jakékoli vyšší autority, nemají jiného zákona než sebezachování. Smlouvy, jež mezi sebou uzavírají, jsou závislé jen na jejich svobodné vůli, mohou býti vždy zrušeny, kdykoli neodvislost, čest nebo bezpečnost národa jsou ohroženy. Tyto okolnosti uvážiti může jen stát sám. Nedorozumění mezi státy mohou býti upravena jen válkou. Válka není absolutním zlem, jest to úkaz historický. Hleděti na stát jen jako na záruku bezpečnosti občanů jest pojetí velmi úzké. První povinnosti občana jest obětovati se pro neodvislost státu. Válka jest činností, jež podporuje mravní zdraví národů, pokažené dlouhým mírem. Poli-

²⁰⁾ Torau-Bayle, c. d. str. 29. — Falckenberg, c. d. str. 609 a d. — Windelband, c. d. str. 173. — Wundt, c. d. str. 93. — Lichtenberger, c. d. str. 279. — Andler, c. d. str. 35 a d. — Hegel: Grundlinien der Philosophie des Rechts, Berlin 1821, str. 410—427. — Hegel: Philosophie der Geschichte, 3. Aufl., 1848, str. 415—526.

tika vede národy ke dvěma násilným řešením: k revoluci nebo k válce. Revoluci Hegel odsuzuje, poněvadž je to zločin proti majestátu státu, válku však velebí s nadšením jako svátost a dobrodíní. Velikost války záleží v tom, že individuum mizí před velikou myšlenkou státní. Jaká perversní by to byla morálka, kdyby zmizelo hrdinství. Ale bůh probouzí to, co v sobě skrývá válka jako hrozný lék, aby ozdraveno bylo lidstvo. V historii viděl Hegel stupňovitý vývoj lidstva k vyšší dokonalosti z nutnosti věčného zákona. Státy vznikají, rostou, upadají a jsou pohlcovány jinými, mladšími a statnějšími. Tak ze tmy středověku povstal národ německý, povoláný emancipovati lidstvo. Duch německý jest duchem moderního světa, jehož úkolem jest uskutečnití absolutní pravdy. Němci jediní zachovali si čistou, nesmíšenou krev, oni jediní jsou předurčení k tomu, aby uskutečnili křesťanství. Bůh jest s Němci, poněvadž jest v nich. Jejich vítězství jest jeho vítězství. Válka nutí národy, aby si uvědomily svůj vlastní ideál, aby našly v nesmírném nebezpečí nejvyšší pojem státu. V Prusku vidí Hegel nejdokonalejší uskutečnění božské ideje.

Nejúplněji rozvinul a precisoval filosofii síly a vůle Schopenhauer (1788—1860),²¹⁾ který jest v té příčině skutečnou inkarnací německé tradice. Byl to jeden z nejmohutnějších duchů, jakého mělo Německo, a jeho pessimismus byl jen důsledkem jeho filosofie, ale nikoli nevyléčitelným. Jediným postulátem Schopenhauerovy filosofie jest vůle. Podstata všech věcí jest vůle. Vůle jest věc primární. Vůle a tělo jsou pojmy identické, stejně se dají navzájem subsumovati pojmy vůle a síla. Život jest Schopenhauerovi jen chtění, podstata světa jest vůle — vůle k žití, v vyžití. K podstatě vůle však náleží její věčná neukojitelnost, její neukojitelnost, to jest její hoře, to jest Schopenhauerův pessimismus. Toto hoře, toto utrpení snášení jest mu povinností, které se vyhýbají jen slabí a zbabělí. Zánik vůle vede k ukojení, jehož lze dosáhnouti, utečeme-li se do temna náboženské mystiky křesťanské a buddhistické, jež se oddává utrpení, aby se zbavila zla. Geniální člověk jest Schopenhauerovi posledním účelem stvoření, soucit a útrpnost posledním pramenem morálky. Proto Schopenhauer nevelebí válek. Všechny války jsou mu válkami loupežnými vedenými heslem: nechceš-li býti podmaněn, podmaň svého souseda, poněvadž každý stát hledí na jiný jako na loupežnou tlupu, která jej přepadne, jakmile bude příležitost.

Schopenhauer pro důsledky své filosofie vůle by vlastně neměl býti citován v souvislosti s naší úvahou, ale jest nezbytné na něho poukázati, poněvadž měl vliv na svého velikého následníka Nietzscheho (1844—1900), který přijal od Schopenhauera princip vůle za nejvyšší postulát své filosofie. Ideálem jest Nietzschemu nadčlověk, který překoná dnešního člověka mohutnou silou a vůlí. Důsledkem mravní této vůle a síly není mu však soucit a útrpnost, které jsou jen morálkou slabých a otroků, ale tvrdost. Jen tvrdostí, bojem a válkou, které jsou podstatou světa, dospěje lidstvo k vyšším formám. Proto nikoli dobrá věc posvěcuje válku, ale dobrá válka posvěcuje

²¹⁾ Torau-Bayle, c. d. str. 34 a d. — Falckenberg, c. d. str. 670 a d. — Windelband, c. d. str. 187 a d. — Schopenhauer: Die Welt als Wille und Vorstellung, Leipzig, Reclam, I str. 165, 207, 210, 211. — Schopenhauer: Parerga und Paralipomena, Berlin, 1851, Bd. 2. —

²²⁾ Torau-Bayle, c. d. str. 42 a d. — Falckenberg, c. d. str. 682 a d. — Lichtenberger: Nietzscheova filosofie. (Přel. z franc.) Praha, 1900. — Brahn: Fr. Nietzsches Meinungen über Staaten und Kriege. Leipzig, 1915. — Z Nietzscheových spisů hlavně: Also sprach Zarathustra, Jenseits von Gut und Böse, Der Wille zur Macht. (Werke, Leipzig, Kroner.)

každou věc. Proto neradí k práci, ale k boji, neradí k míru, ale k vítězství. „Mír milujte jako prostředek k válkám novým, a to krátký mír více než dlouhý.“

Tvrdí se, že nové hodnoty Nietzscheovy nejsou dány masám, ale velikým individuím a zdůrazňuje se jeho aristokratismus. V dějinách však — jak praví Denis — není myšlenka, jež vytryskla z nitra filosofova, tak důležitá, jako smysl, který v ní vidí národ. Nietzsche jest posledním stadiem vývoje, započatého Leibnizem. Síla a vůle jsou mu základními mohutnostmi. V jeho filosofii není místa pro spravedlnost a rovnost založenou na rozumu. Jak této morálce rozuměly masy německého národa, na to nám odpověděla válka světová. Ale ani vědecký svět německý, tedy duševní aristokracie, nerozuměl jí jinak.

Uvedu jen něco málo příkladů. Historik Treitschke (1834 až 1896)²³⁾ byl sice jen myslitelem prostředním, uvádím však jej proto, že dovedl tuto filosofii v oboru filosofie právní ke krajním důsledkům a že měl nejen na Bernhardiho, ale na mladou generaci německou od let sedmdesátých až do let devadesátých minulého století, kdy byl profesorem historie na berlínské universitě, neobyčejný vliv. Byl přítelem Bismarckovým, obdivovatelem Vilémovým a apoštolem německé imperialistické politiky. Svou uchvacující výmluvností strhoval.

Podle Treitschkeho jest stát suverénní, pramenem vší právní moci, nad níž není vyšší. Stát stačí sám sobě, jest absolutní. Jeho morálka individuální jest velmi přísná, kolektivní velmi laxní. Nic není dovoleno občanu, všechno státu. Smlouvy mezinárodní platí jen s klausulí „*rebus sic stantibus*“, t. j. pokud okolnosti budou tytéž. Stát může je zrušiti a vypověděti válku, kdy chce. Právo na válku jest podstatným znakem jeho suverenity. Bez války nelze si státu mysliti. Není-li stát s to tasiti meč, kdykoli se mu zlíbí, nezasluhuje jména státu. Válka jest mravná a svatá, poněvadž jest zdrojem nejvyšších mravních ctností a poněvadž bez státu nemůže lidstvo žiti. Ideál míru jest ideál nemravný. Stát jest moc, která se dokazuje fysickou silou národa, t. j. armádou. Armáda jest inkarnovaný stát. Jedinou morálkou jest býti silný, k tomuto cíli dospěti jsou všechny prostředky ospravedlněny. Politika státu musí býti tvrdá. Světová hegemonie jest pro stát ideální hranicí, k níž musí kráčet.

Historik Lamprecht (1856—1915),²⁴⁾ profesor lipské university, vynikající svou nevšední erudicí, s jakou dovedl psáti o dějinách malířství a architektury, práva i hospodářství, literatury i hudby, dospěl k této myšlence světové hegemonie svou teorií filosoficko-historickou, podle níž všichni národové prošli ve vývoji téměř kulturními obdobím. Dvacáté století jest poslední periodou, kdy národní kolektivum není již omezeno územím, jež zaujímá. Jeho snahou jest rozprostriti se po zeměkouli. Moderní stát má charakter polypovitý, t. j. objímá a vyssává svými chapadly celý svět. Jest organisací hospodářské expanse, obsluhovanou vojskem a loďstvem, které jsou také ohromnými skladišti průmyslové síly. Ale všichni národové nedojdou tak daleko, aby si mohli vyrobiti tento průmys-

²³⁾ Joseph Mac Cabe: Treitschke et la grande guerre. (Přel. z angl.) Paris, 1916. — Durkheim: L'Allemagne au-dessus de tout. Paris, 1915. — Treitschke: Politik, Leipzig, 1897.

²⁴⁾ Andler, c. d. str. 126 a. d. — Lamprecht: Zur jüngsten deutschen Vergangenheit, Freiburg, 1906, 2. B., 2. Hf., str. 592—670.

slový nástroj, vojenský a námořní, který je předpokladem světové expanse. K jejímu vytvoření jest zapotřebí odvážné energie, bohatství myšlenkového, intelligence vybavené všemi zdroji moderní vědy. Lamprecht se domnívá, že románští národové nemají již této síly, nemají dokonce ani teritoriální základny, aby se stali světovou velmocí budoucnosti. Národové slovanští, kteří mají tuto základnu, jsou ještě kulturně zaostalí. A tak svět bude náležeti jen třem velmocem: Anglii, Americe a Německu.

Tuto historicko-filosofickou theorii podpíral jeho učitel, později kolega na lipské universitě, geograf Ratzel (1844—1904)²⁵⁾ svou filosofii geografie. Ratzel byl, pokud se erudice týče, důstojným protějškem Lamprechtovým. Byl nejen geografem, ale i geologem, botanikem, zoologem, anthropologem a srovnávacím anatomem. Při studiu expanse lidstva na zeměkouli upoutal ho zajímavý zjev války. Podle „zákona vzrůstajících prostorů“ (Gesetz der wachsenden Räume) není možné, aby národ schopný života se vytvořil na úzkém prostoru. Každý národ má snahu rozrůstati se na větší plochu. Rozsáhlost území jest hodnotou povzbuzující národní energii k stálému zvětšování, jež jest dobrem, neboť hodnota států neměří se duchem neodvislosti, patriotismem obyvatel, ani rozsahem služeb, jež vykonaly v minulosti pro civilisaci, ale podle jejich aktuální síly, symbolisované prostorem, který zaujímají. Duch dobývačný jest příznakem každé společnosti, kde stát má absolutní moc. Země náleží těm, kdo ji dobyli mečem. Nezávislost malého státu není nic účtyhodného, poněvadž odkrevňuje energii, kterou by její obyvatelé uplatnili za podmínek příznivějších. Neutralita jest příznakem méněcennosti a úpadku. Politika velikých rysů podle zákonů geografických, která anektuje malé státy, otvírajíc občanům velké prostory, jest jediná politika, skutečně blahodárná. Válka znamená geograficky náhlý, násilný pohyb, vniknutí velkých mas jedné země do druhé. Dvojí území se mění v jediné a stává se jevištěm válečným. Prvním cílem války jest vniknouti na sousední území a zmocniti se nejcecnnějších míst. Není správné považovati válku za projev nižšího stupně kultury, nebo dokonce za nejprimitivnější počátek tvoření států, poněvadž se stanoviska zeměpisného roztroušenost původních malých národů nezpůsobovala vůbec frikci.

Ratzelův a Lamprechtův žák Albrecht Wirth (nar. 1866),²⁶⁾ odborný historik asijských národů a theoretický obhájce germánské rasy a kultury, jde v šlépějích svých učitelů a snaží se vědecky zdůvodnit německou expanzi a německý kolonialismus. Germáni podle Wirtha rozvíli určitý rasový charakter, jenž byl určen svou schopností přijmouti celou starou kulturu, svést ji na nové dráhy a svou pevností opanovati svět. Doufá a věří, že světové panství budoucnosti náleží Němcům. Životní národní otázkou jest silné válečné loďstvo, aby Němci získali nové zámořské krajiny. Žádnému národu nestala

²⁵⁾ Andler, c. d. str. 86 a d. — Gaston Richard: Le conflit de l'autonomie nationale et l'impérialisme. Paris 1916. — Tentýž: L'avenir des petits États d'après les lois sociologiques. V Revue internationale de sociologie, roč. 23 (1915), str. 195. — Ratzel: Raum und Zeit in Geographie und Geologie. Leipzig, 1907, str. 26. — Tentýž: Politische Geographie, München, 1897 (1. vyd.), 1903 (2. vyd.), str. 83 (1. vyd.), str. 93—95 (2. vyd.).

²⁶⁾ Andler, c. d. str. 174 a d. — Wirth: Volksthum und Weltmacht in der Weltgeschichte, München, 1902, str. 61, 224, 226, 234, 235. — Tentýž: Türkei, Österreich, Deutschland, Stuttgart, 1912, str. 57. — Tentýž: Der Gang der Weltgeschichte, Gotha, 1913, str. 9, 318.

se stará sídla tak mučivě úzkými jako Němcům. „Nezískáme-li brzy čerstvé půdy — praví Wirth — kráčíme neklamně vstříc hrozně katastrofě.“ Německo potřebuje země, aby v boji o bytí obstálo. Bez přírůstku půdy padne do rukou industrialismu, který po krátkém rozkvětu sílu národa vyssaje a trvale podlomí. Aby Němci žili, zdravě a radostně žili, potřebují velkých lánů půdy. Není pochyby, že nové půdy nelze získat bez války. Byla kdy světová moc založena bez krvavého boje? Nejrozhodnějším činitelem státu jest moc. Nikde nepovstal stát z pouhého mírového dohodnutí. Celé dějiny jsou násilí. „K čemu je nám nejkrásnější vojsko, když stále ustupuje? K čemu je nám meč, nehodíme-li ho na váhy?“

Předcházející historiky a geografy doplňuje Ludwig Woltmann²⁷⁾ anthropolog, doktor lékařství a filosofie, socialistický publicista, jemuž byla prorokována velká budoucnost. Boj o život jest mu bojem o právo silnějšího. Právo silnějšího jest zároveň právem svobody. Právo jest politikou násilí. Nejdůležitějším pramenem politické moci jest intelektuální a válečná převaha. Na základě anthropologie dokazoval, že severní rasa evropská, t. j. germánská, jest výkvětem lidstva. Dokonalejší lidé všech ostatních národů jsou německého typu — plemene bílého, dlouholebého. Největší geniové lidstva byli zástupci této rasy nebo míšenci, v jejichž žilách kolovala převážně germánská krev. Nejznamenitější lidé novodobých dějin byli většinou plnokrevní Germáni, jako: Dürer, Leonardo da Vinci, Galilei, Rembrandt, Rubens, Van Dyck, Voltaire, Kant, Wagner. U některých je znatelný příměšek krve jiné jako: u Danteho, Raffaella, Michelangela, Shakespeara, Luthera, Goetheho, Beethovena. Ve vedoucích státech převládá čistá germánská nebo smíšená krev. Celá evropská civilisace také ve slovanských a románských zemích jest dílem germánské rasy. Papežství, renaissance, francouzská revoluce a napoleonské panství jsou veliké činy germánského ducha. Nejznamenitější papeži mají germánský typ. Vládnoucí dynastie ve Florencii, Janově, Benátkách a Miláně jsou potomky germánských barbarů. Vůdcové francouzské revoluce byli vesměs Germány, jak dokazují portréty. Napoleon byl pravděpodobně potomkem Vandalů, kteří se dostali až na Korsiku. Jeho vojevůdcové podle portrétů ve Versailles byli téhož typu. To všechno se uskutečnilo blahodárnou promiskuitou, způsobenou válkou. Woltmann velebí válku, poněvadž se jí dociluje lepšího výběru a dokonalejšího rozšíření vyšších kultur.

Skutečnou apotheosou války jest dílo „Krieg“ od Klause Wagnera, právníka a sociologa,²⁸⁾ který sice není příliš plodným spisovatelem, ale to, co napsal, jest solidní, založeno na hlubokých, odborných studiích a psáno zaníceně. Jeho kniha o válce vyšla v lidovém vydání, aby se dostala do nejširších kruhů. Národ — podle Wagnera — musí býti jednotný a svobodný, musí se ohraničit proti cizí krvi a cizímu duchu. Nestačí-li národu pracovní pole, jež mu podle velikosti náleží, musí se národ rozeprout přes cizí zemi. Dosáci tohoto cíle jest účelem války. Věčný boj jest jediným, vševládým, věčným zákonem přírodním, ve kterém má všechno svůj původ, jest

²⁷⁾ Andler, c. d. str. 258 a d. — Woltmann: Politische Anthropologie, Leipzig, 1903, str. 149, 154, 221, 223, 254, 255, 259, 293.

²⁸⁾ Andler, c. d. str. 378 a d. — Wagner: Krieg. Eine politisch-entwicklungsgeschichtliche Untersuchung. Volksausgabe. Jena, 1906, str. 47, 124, 131, 134, 137, 141, 148, 163, 167, 180, 259.

tvůrcem všech věcí. V boji vítězí to, co jest dobré, trvale schopné života. Válka jest přirozený výběr, válka jest přirozený zákon, válka jest tvůrčí princip světový. Nejzdravější, nejharmoničtější a nejkulturnější národ vítězí. Světové dějiny jsou světovým soudem a válka jest soudcem. Národové přicházejí a odcházejí, noví se rozpínají a stávají se válkou pány světa, slabí národové válkou mizí. Politika plemenná jako politika ochranná a obranná jest politika válečná. Osazení země nejdokonalejší skupinou plemennou jest moudrostí války. Moc prýští nikoli z všelidských snů ani z tužeb po věčném míru. Moc jest všestranná práce kulturní, vůle, zmužilost a vzdor. Moc vede k vítězství ve válce a z vítězství vzchází nová moc kulturní, nová síla plemenná. Kulturní politika, plemenná politika jest válka o místo a rasu, jest válečná politika. Proto, ať žije válka!

Po tomto přehledu vidíme jasně, že Bernhardi nepřinesl nic nového do své filosofie války, že však dovedl všechno to, co bylo dílem německých filosofů a myslitelů, mistrně shrnout a jednotně vyjádřit. Čteme-li na př. Bülowa,²⁹⁾ shledáme se s těmiž myšlenkami a s tímž řešením. U diplomatů najdeme sice výraz úměrnější a jemnější proti syrové drsnosti, s jakou vyjadřuje myšlenky voják, ale ani zdaleka nenajdeme u Bülowa oně hutnosti a celistvosti, jaké dosahuje Bernhardi.

Takové bylo tedy myšlenkové ovzduší, v němž žilo Německo před válkou. V jaké projevy pýchy a povýšenosti tato theorie síly, moci a vůle vyvrcholila za války, jest až příliš dobře známo. Vzpomeňme jen manifestu třiadevadesáti, který byl podepsán největšími německými učiteli a umělci.³⁰⁾ Theorie stala se vírou.³¹⁾ Nábožen-

²⁹⁾ Bülow: Deutsche Politik, Berlin, Hobbing, 1916. „Ještě každý národ se zdravím pudem a života schopným státním řádem tlačil se k moři, jestliže příroda mu je odepřela. O části pobřeží a přístavy vedly se nejurputnější a nejtrpčí boje... Národové, kteří se k moři nedostali nebo byli od něho zapuzeni, vyloučili se mlčky z velkého zápasu světových dějin. Vlastnictví pobřeží mořského nemělo jiného než možnost k zámořskému rozpětí síly a konečně rozšíření politiku kontinentální ve světovou. Národové evropské, kteří svého pobřeží a přístavů takto nevyužili, nemohli tak učiniti, poněvadž svou národní sílu spotřebovali k obraně hranic proti nepřítelům na pevnině“ (str. 26). „K výši, z níž německý národ mohl upřít svůj zrak do širého světa, bylo Německo dříve na bedrech své armády. Jest to branná moc, kterou stvořilo staré Prusko a odkázalo nové německé říši... Stará pravda, že státy se udržují silou, která je učinila velkými, jest znovu dokázána“ (str. 137). „Výcitku politické bezzasadovosti jsem nikdy nepřijímal tragicky, ba dokonce jsem ji někdy cítil jako chválu, neboť jsem v ní spatřoval uznání, že mým kompasem jest důvod státní“ (199). „Všeobecné maximy nejlepší politiky nedají se určit. Politické cíle a politické prostředky mění se s poměry a nesmíme se poutati otrocky na žádný příklad, ani na největší“ (200). „Vojensky dekonali, hospodářsky obratní národové, kulturně převládající dosáhnou všeobecně dále ramenem své státní moci než silou své národní kultury a budou se snažiti, aby národní dobytí šlo až za mocensko-politickým... V boji národnostním jest národ kladivem nebo kovadlinou, vítězem nebo poraženým“ (255). „Především však jsou určité eventuality, které musí býti předpokládány, poněvadž to jsou události, které se v dějinách opakují ve větších nebo menších přestávkách, poněvadž jsou železným zákonem světových dějin. Takovou událostí, s níž se musí státnicky počítat, jest válka. Nikdo rozumný si ji nepřejí. Svědomitá vláda snaží se jí zabrániti, pokud to dovoluje čest a zájem národa. Ale každé státní těleso musí býti tak řízeno, jakoby zítra mělo vydržeti válku“ (308).

³⁰⁾ Kellermann: Der Krieg der Geister, str. 65, uveřejňuje manifest, v němž se praví: „Není pravda, že boj proti našemu t. zv. militarismu není bojem proti naší kultuře, jak naši nepřátelé pokrytecky předstírají. Bez německého militarismu byla by německá kultura z povrchu zemského vyplněna.“

³¹⁾ Bývalý říšský kancléř Bülow měl v září 1915 rozhovor s Björnsonem, v němž pravil: „My zvítězíme, poněvadž musíme zvítězit.“

ství³²⁾ právě tak jako věda³³⁾ a všechny obory práce, všechno vědění lidské stalo se služebnou německé válečné filosofie, založené na absolutním zneuznání práv a zájmů lidských, poněvadž s Německem šel bůh. Německo věřilo ve svou sílu, která v sobě měla hodnotu tajemně božskou.³⁴⁾ Národ, který měl tuto sílu, byl národ pánů. Žádná lež nebyla dosti nestoudná, aby byla nesloužila těmto vyšším cílům.³⁵⁾ Německá duše vychovávaná filosofií vůle a energie, síly a moci, jejichž zárodky v sobě chovala již od pradávna, probudila se v celé své hrůze.³⁶⁾

Konečně přišel 11. listopad 1918 a s ním zřítily se německé ambice. Každý by byl doufal, že Němci poznají pošetilost svých snů, že jejich touhy dají se správnější cestou, vždyť dějiny samy je poučily, že věda, která neslouží pravdě a ideálům vyšším, která jest jen otrokyní zájmů sobeckých, musí býti desavována skutečností. Ale deprese válečná netrvala dlouho. Poražené Německo se nezměnilo. Má ohromné zdroje v oblasti intelektuální, ve svých universitách, vědeckých pracovnících a v produkci knižní. Tam jim nemohla býti předepsána žádná hranice a tam také hledají útěchu.

Vratme se ještě jednou k Bernhardimu a všimněme si jeho spisu, který vydal r. 1920 o budoucí válce.³⁷⁾ Kdybychom nic více nečetli, jen titulu knihy „Vom Kriege der Zukunft“, jsme přesvědčeni, že se nezměnil. Ještě se ani nevzpamatoval z jedné války a již pomýšlí na novou. Píše sice, že by bylo šílenství, chtít dnes připravovat válku, ale mír mu zůstal snem. Pokud budou lidé lidmi, bude síla určovat politický a kulturní význam státu, poněvadž síla jest kořenem všeho duchovního a mravního pokroku. A tam, kde uplatnění reální moci nestačí, musí nastoupiti válka. Německo opět povstane, má ještě velikou budoucnost před sebou.

Nespokojme se jen s tímto, ale obraťme se ke knize, která jest data nedávného a vzbudila nejen v Německu, ale všude mnoho roz-

³²⁾ Prof. katolické teologie v Paderbornu Norman Peters tvrdil, že němečtí vojáci se bijí, aby zachránili zásady křesťanské morálky a zabránili, aby lidstvo nebylo vydáno barbarům. Pastor Philipp i pravil, že lidstvo může býti zachráněno krví, ohněm a mečem. Podle Františkana Bierbauma protivníci Německa nemají ideálu, jen Němci bojují za křesťanství a mír. Předseda konsistoře mnichovské dr. Bazzel soudil, že Kristus sám mluví ústy Viléma II. (Viz Palat, c. d., str. 19—22.)

³³⁾ Berlinský univ. profesor, právní filosof Lasson napsal 30. září 1914: „Německo jest politický útvar nejdokonalejší, jaký dějiny znají... Jsme hmotně i mravně výše než všichni..., německá armáda jest obrazem inteligence a mravnosti německého národa. Naš zákon jest rozum, naše síla jest síla ducha, naše vítězství jest vítězství myšlenky. Ve světě zloby představujeme lásku a bůh jest s námi.“

³⁴⁾ B. L. Mackay: Die moderne Diplomatie. Frankfurt, 1915, str. 171: „Povoláním Německa jest, aby se stalo nejen logikou, nýbrž také etikou světové politiky.“

³⁵⁾ H. S. Chamberlain: Kriegsaufsätze. München, 1915, str. 12: „V celém Německu nebylo v posledních 43 letech ani jediného muže, jenž by byl chtěl válce, ani jediného. Kdo tvrdí opak, lže — ať vědomě či nevědomě.“

³⁶⁾ Karel Schroeder napsal do New-York Worldu r. 1917: „Jak jest to nesmyslné, domnívají-li se nepřátelé Německa, že ho dobudou. Kdyby se proti němu sjednotili všichni národové země, civilisovaní i divocí, nepřemohou velkého národa německého, neboť tak dlouho, pokud zbude jediný Němec, bude zápasiti až do konce. Proto, jak vidíte, vítězství je naše, a až pokoříme své nepřátele a dobudeme jejich území, jestliže některý pozdvihne svůj hlas více než vzdech, přitiskneme jej k zemi...“

³⁷⁾ Bernhardi: Vom Kriege der Zukunft. Nach den Erfahrungen des Weltkrieges. Berlin, 1920, str. 6, 7, 151, 163, 166, 175, 237.

ruchu. Je to Spenglerovo³⁸⁾ dvousvazkové dílo „Untergang des Abendlandes“, které asi ve 200.000 exemplářů putuje německým světem. Je to závratný úspěch knihy v tak krátké době. Němci jsou přímo opojeni Spenglerovou učeností, pro níž není příkladu v literatuře. Spengler mluví se stejnou jistotou o kultuře antické, jako o egyptské nebo indické, arabské nebo západoevropské, o matematice a geometrii jako o náboženství, o filosofii jako o dějinách, o umění výtvarném jako o hudbě a literatuře, o politice jako o vědách technických. Působí dojmem skutečného polyhistora, píše poutavě, suggestivně a vášnivě. Hlásá také pyšně a sebevědomě, že kniha jeho přináší myšlenku, jež znamená epochu. Jeho myšlenkou jest nové pojetí dějin, jež zamítá jakoukoli všelidskou ideu, jakékoli mravní požitko ve vývoji, v dějinách člověčenstva, ale chápe dějiny jako jednotlivě se vyskytující samostatné kultury, od sebe naprosto odlišné, které mají svůj život jako organismy, své zrození, svůj věk dětský, jinošský, mužský, stařecký a konečně smrt. Těmito fázemi prošly známé nám kultury: čínská, indická, babylonská, egyptská, antická, arabská, kultura amerických Inků a mexická; utlačeny byly: kultura hettická a perská, probouzí se kultura ruská. Evropa (kromě Ruska) žije v posledním období tak zvané kultury západoevropské, jež spěje k svému zániku. Rozřešiti, pokud jsou jeho teorie správné, jest úkolem historiků; nás zajímá to, k jakým důsledkům Spengler dospěl svou teorií v ohledu politickém a mravním, jak se dívá na válku a na úkoly Němců. Právě dějiny podle Spenglera nejsou kulturní dějiny, ale dějiny ras, válečné a diplomatické. Politika v nejvyšším smyslu jest život a život jest politika. Má-li býti život velký, musí býti tvrdý. Zbývá jen volba mezi vítězstvím a porážkou, nikoli mezi válkou a mírem; a oběti jsou údělem vítězství. To, čemu dnes říkáme rádi životní energie, jest „něco“ v nás, co chce kupředu a vzhůru stůj co stůj, jest to slepý, kosmický a toužebný tlak po uplatnění a moci. Buď rosteme nebo odumíráme, není nic třetího. Válka jest prapolitikou všeho živoucího a sice až tak daleko, že boj a život v podstatě jsou jedno a totéž, a dohasíná-li vůle bojovati, dohasíná také bytí. Nikoli boj zásad, ale lidí, nikoli ideálů, ale ras; boj o moc jest to první a poslední. Válka jest tvůrkyní všech velkých věcí.

V dějinách běží vždy o život a stále jen o život, o rasu, o triumf vůle k moci a nikoli o vítězství pravdy, vynálezů nebo peněz. Světové dějiny jsou světovým soudem. Daly vždy silnějšímu právo na život, obětovaly pravdu a spravedlnost moci a rase a odsoudily k smrti lidi a národy, jimž byla pravda důležitější než skutky a spravedlnost podstatnější než moc. *Ducunt fata volentem, nolentem trahunt.* Osud vede toho, kdo má pevnou vůli — kdo ji nemá, toho vleče, končí Spengler.

K takové brutalitě a k takovému cynismu dospěla filosofie vůle a energie, síly a moci německé. Spengler jest jejím vyvrcholením. Západoevropská kultura umírá, ale ani posvátnost tohoto posledního okamžiku neukládá Německu povinnosti, aby rozjímalo nad samým sebou. Spengler vtiskuje mu do rukou meč a do svědomí úkol panství nad lidstvem.

Nikoli. To, co Spengler hlásá, nemá nic společného s kulturou západoevropskou. Správně to postřehl loni zemřelý theolog a hi-

³⁸⁾ Oswald Spengler: *Der Untergang des Abendlandes. Umriss einer Morphologie der Weltgeschichte*, I. Bd. *Gestalt und Wirklichkeit*, München, 1920. II. Bd. *Welthistorische Perspektiven*, München, 1922, str. 419, 538, 549, 550, 590, 634.

storik německý Troeltsch, jedna z nejvšestranněji vzdělaných hlav současného Německa, který ve svém spise: *Naturrecht und Humanität in der Weltpolitik* zcela zřetelně ukázal rozdíl myšlení německého a západoevropského. Původně prý toho rozdílu nebylo, teprve romantika způsobila odklon od myšlení západoevropského a změnila původní idealismus v hrubý realismus, v pohrdání ideou všeobecné lidskosti a v uctívání moci a síly. A od té chvíle prý je v německé duši rozpoltěnost. Domnívám se, že příčiny jsou hlubší, a jak jsem již řekl, že tkví v něčem, co již dávno vyžrálo v německé duši, a to jest ve vůli. Spengler nazval to „něčím“, co jest v Němcích, co chce stůj co stůj kupředu a vzhůru, nazval to slepým, kosmickým a toužebným tlakem po uplatnění a moci.

Proti vůli nelze ničeho namítati, pokud za ní stojí duch pravdy rozumové i mravní. To je zdravá vůle, která je vzpruhou k činnosti u každého člověka. Ale tato zdravá vůle byla německými proroky vybičována v chorobný stav. Zdravá vůle neprojeví nikdy snahy vymknouti se ze zákonitosti prostředí, do něhož jest postavena. Všichni národové jsou členy širšího celku, lidstva, jehož svědomí jsou podrobeni. A postaviti se proti tomuto zákonu nelze beztrestně. Dnešní Němci žijí dosud, snad více ještě než před desíti léty v myšlenkovém zajetí nezdravé ideologie, z níž také vznikla jejich filosofie války, ne již Bernhardi o v a, ale — lze říci — ně m e c k á.

Naši povinnosti, zvláště vojáků, jest, abychom byli poučení nejen o podstatě války a o její filosofii s hlediska mravních zákonů všelidských, poněvadž válka jest posledním účelem každého vojáka, ale abychom také věděli, jak o válce soudí a jakou filosofii války mají naši sousedé, poněvadž poslední slovo vysloví vždy ti, kteří rušících obranná opatření protivníkov a.